

בירור בשינוי הפוסל בצורת האות
הרב אבי אמיתי

1. הצגת הבעיה
2. דעת הרמב"ם: פשטות הרמב"ם והתשב"ץ
דעת המהרלב"ח וה"גינת ורדים"
דעת הרד"ק
3. דעת המהר"ם מרוטנבורג
4. דעת הרא"ש
5. דעת רש"י
6. דעת המאירי

הצגת הבעיה:

צריך לתת גדר מהו שינוי הצורה הפוסל באות, דיש בחז"ל מימרות המגדירות צורות אותיות, וכן בפוסקים, וצ"ע מהו הגדר לענין פסול. דהרי יש מקומות, כגון¹:

"מאי טעמא תליא כרעא (רגל הה"א)? דאי הדר בתשובה מעיילי ליה"

שלדעת רוב הפוסקים דברים אלו לעיכובא, ואם נגע רגל הה"א בגגה פסול. ומאידך יש מקומות שאינם לעיכובא, כגון²:

"מפני מה יו"ד שעל האל"ף זקוף כלפי מעלה? מפני שצופה לקב"ה ומעידו שהוא אחד"

שמכאן למדו הפוסקים שהיו"ד העליונה של האל"ף צריך להיות זקוף כלפי מעלה, אבל פשוט בפוסקים שאינו לעיכובא. אם כן, מהו הגדר ההלכתי הקובע בזה? בגדר זה מצאנו מחלוקת ראשונים:

דעת הרמב"ם:

פשטות הרמב"ם ושו"ת התשב"ץ:

הרמב"ם³ מונה עשרים דברים הפוסלים ס"ת, ובפסול הט"ו כתב:

¹ מנחות כט:

² מדרש אותיות דרבי עקיבא, אות א'

³ הלכות ספר תורה פ"י

"שנפסדה צורת האות עד שלא תקרא כל עיקר או שתדמה לאות אחרת"⁴

מדויק בפשיטות דלדעתו אין לפסול שינוי בצורת האות א"כ נפסדה צורתה לגמרי, דאז זה כחסרון גמור של אותה האות, ונמצא חסרון אות שודאי פוסל. אבל כשהאות ברורה לפנינו, ורק נשתנתה צורתה באיזה פרט, כגון אל"ף שבמקום יו"ד עליונה יש רק קו ישר כך: א, דפשוט שיש לפנינו אות אל"ף, בזה בפשטות הרמב"ם מכשיר, וכך למד התשב"ץ⁵ בדעתו.

דעת המהרלב"ח וה"גינת ורדים":

בשו"ת מהרלב"ח⁶ דן בענין דיבוק האות אל עצמה, כגון שנדבקה יו"ד האל"ף אל גופה כך א, ומביא את מה שכתב הרמב"ם בהלכות תפילין⁷:

"וצריך ליהרר בכתיבתן כדי שלא תדבק אות באות... וכל אות שאין התינוק שאינו לא חכם ולא סכל יכול לקרותה פסול. לפיכך צריך להזהר בצורת האותיות שלא תדמה היו"ד לוא"ו, ולא וא"ו ליו"ד, ולא כ"ף לבי"ת ולא בי"ת לכ"ף... וכן כל כיו"ב עד שירוץ כל הקורא בהן"

ומסיק מכאן המהרלב"ח שלא פסל אלא בדיבוק אות לאות (שזה פסול מצד הקף גויל כמ"ש במנחות כט. ואיננו ענין לצורת האותיות), או כשנפסדה צורת האות שאין התינוק יכול לקרותה, אבל אם נדבקה האות אל עצמה, כל שלא נפסדה צורתה והתינוק יכול לקרותה, כשרה.

הרי לכאורה למד המהרלב"ח דלדעת הרמב"ם כל שלא נפסדה צורתה, באופן שתינוק אינו יכול להבחין בה-האות כשרה, ומכאן היינו בפשטות מסיקים דלרמב"ם אם עשה אל"ף עם קו ישר במקום יו"ד, דצ"ל כשר, וכפי שלמד התשב"ץ, וכן כתבו באחרונים בדעת המהרלב"ח.

אמנם בשו"ת "גינת ורדים"⁸ הביאו את דברי הרמב"ם הנ"ל בהלכות ס"ת פ"י ה"א, והביאו דברי הבי"י⁹ בשם האגור, שאם נגע רגל האל"ף בגג האל"ף פסול, דהוי שינוי צורה, ולכן אין תקנה ע"י מחיקה משום חק תוכות. הנה ברור דלאגור הוי פסול ושינוי צורה אע"פ שלא נשתנתה צורת האות מעיקרה, ורק בפרט אחד מדיני האות נשתנה ממה שצריך להיות, ולמד ה"גינת ורדים" שאין מחלוקת ביניהם, וגם הרמב"ם מודה לפסול האל"ף כדעת האגור, והוכיח הדבר ממה שכתב הרמב"ם בהלכות ספר תורה שנגיעת אות באות הוא מהדברים הפוסלים

⁴ וכן בדבריו בהלכות תפילין פ"א הי"ט ופ"ז הי"ט

⁵ ח"א סימן נ'

⁶ סימן א'

⁷ פ"א הי"ט

⁸ או"ח כלל ב' סימן ה'

⁹ סימן ל"ב

ס"ת אע"פ שמותר להפריד, ואין בזה משום חק תוכות, כ"ש בנגיעת אות לעצמה דהוי פיסול גמור.

ולכאורה דברי ה"גינת ורדים" תמוהים, דהרי ברמב"ם מפורש בכמה מקומות שנזכרו לעיל שהאות נפסלת רק כשהאות מאבדת לגמרי את צורתה. ואיך יפסול הרמב"ם בנדבקה יו"ד האל"ף לגופה, הרי לא נשתנתה צורת האל"ף. והיה נראה לכאורה לתרץ דגם ל"גינת ורדים" כלל הפסול לרמב"ם הוא כמו שכתבנו לעיל, שכל שלא נשתנתה צורת האות אין לפסול, ומה שכתב בדעת הרמב"ם כהאגור לפסול אל"ף שנגע רגלה בגגה היינו משום שהמדובר בדיבוק באותו האות, דזה פסול משום חסרון הקף גויל, וכ"ש מדיבוק בין אות לאות. ואין זה ענין כלל לדיני צורת האות, ולכאורה זה מוכח בלשונו:

"נמצאנו למדין שספר תורה שנמצא בו טעות זו דנגיעת רגל האל"ף בגג האל"ף או חסר או יתר-פסול, ואינו אלא כחומשין בעלמא שאין בו קדושת ס"ת ומוציא ספר תורה אחרת לקרוא בו"

הרי שאין הרמב"ם סובר שכל שינוי שהוא באות פוסל, אלא רק בדיבוק בתוך האות, וכיון שאתינן עלה מדין מוקף גויל, צריך לומר ש"נגיעת רגל האל"ף בגג האל"ף" לאו דווקא, וה"ה בכל נגיעה בתוך האות ומשום מוקף גויל. אבל בעיון בדבריו נראה שא"א לומר כך, דאם באמת לרמב"ם הפסול בדיבוק יו"ד האל"ף הוא משום חסרון הק"ג ולא משום שאין צורתה עליה, היה צ"ל מותר להפריד דיבוק היו"ד ע"י חקיקה כמו בין אות לאות שאין בהפרדתן משום חק תוכות, אבל ה"גינת ורדים" לא כתב כך, וז"ל:

"אם כן כ"ש בנגיעת יו"ד האל"ף בגג האל"ף שפיסול זה הוא פיסול גמור ולא מהניא ליה תיקון שודאי יפסול בספר תורה"

הרי שע"כ לומר שהבעיה לדעתו איננה משום חסרון הקף גויל אלא משום חק תוכות, שלכן לא תועיל חקיקה בתיקון האות, וצ"ע בדעתו ברמב"ם. והנה על כרחנו לומר שגדר הרמב"ם איננו כפי שנראה בפשוטו, דהמהרלב"ח (הנזכר לעיל) כתב בהמשך דבריו שהיכא שנעשה קו שוה באל"ף, אף לרמב"ם ולמאירי¹⁰ שהכשירו דיבוק האות לעצמה כיון שלא נדמית לאות אחרת, מודו בהא דפסול.

טעמו מבואר בשו"ת חת"ס¹¹, שהביא את דבריו וכתב דאע"פ שלא נזכרת צורת האל"ף בש"ס, מ"מ כך קבלנו מסיני וכך הוזכרה בספרי הגאונים שמפיהם אנו חיים.

הרי דהאי כללא דהרמב"ם דכל שניכרת האות הוי בכלל צורתה עליה וכשרה, אין הכוונה שאנו מזהים את האות, אלא שניכרת בצורתה המקורית כפי שקבלנו

¹⁰ עיין בדעתו לקמן

¹¹ יו"ד סימן רס"ז

מסיני, ולכן כל שיש בה חסרון אבר פסולה, דאינה בצורתה כנתינתה מסיני. זה דומה לקוץ של יו"ד שהוא לעיכובא בגמרא¹² לפירוש רש"י, שפירש שהכוונה על הרגל הימנית, ששם פשוט שאין הפסול משום שינוי צורה לגמרי, דעל כרחנו לפרש שניכר שהיא יו"ד, דאל"כ פשיטא שהיא פסולה, ומה קמ"ל הגמרא, אלא ע"כ שהפסול הוא משום חסרון אבר בגופה של האות וזה לעיכובא. נמצא לפי זה דגדר שינוי צורת האות לרמב"ם כולל גם חסרון אבר, וזה מקרי שינוי צורה גמור כיון שנשתנתה צורת האות מסיני. ואולי לפי זה תתבאר לשון הרמב"ם¹³:

"אפילו אות אחת משתי הפרשיות (במזוזה) אם חסר קוצו מעכב מן התורה עד שיהיו שתיהן נכתבות בשלמות"

וכוונתו לחסרון קוצו של יו"ד כנ"ל, ואם כן, למה נקט קוצו של "אות" ולא קוצו של יו"ד, הרי אין לנו עוד אות שנפסלת משום חסרון קוץ? ואולי יש לומר דכוונתו לחסרון אבר באחת מהאותיות, שאע"פ שניכרת צורתה הרי היא בכלל "חסר קוצו של האות" (נמצא לפי זה שהרמב"ם נקט קוצו של יו"ד כפירוש רש"י, וכן הוכיח הרד"ק), ולכן ביו"ד של אל"ף המשוך בשוה, אע"פ שעדיין צורת האות עליה, מ"מ חסר קוץ, היינו אבר מהאות, ולכן פסול גם לרמב"ם, אבל כל זה דחוק בלשונו.

עכ"פ ברור שלדעת המהרלב"ח לרמב"ם מתרחב גדר הפסול, שגם שינוי מסיני מעכב. וי"ל שכך למד גם ה"גינת ורדים" בדעתו, שהשווה דעת הרמב"ם לדעת האגור לענין קו האל"ף המשוך בשוה, דכיון דחסר אבר מעיקר צורת האות, הרי זה בכלל שינוי גמור של צורתה, אע"פ שהאות עצמה ניכרת.

והנה יש לעיין, דהרי גם הפסק באות, כגון שנפרדה יו"ד האל"ף מגופה כד **י**, הוא שינוי מסיני, ולפוסקים שכל שינוי מצורת האותיות מסיני פוסל¹⁴ צריך להיות פסול, דהרי כל האותיות ניתנו גולם אחד מלבד ה"א וקו"ף. ויש לומר ששאני חסרון אבר שהוא שינוי גדול והוי בכלל שינוי עיקר צורת האות, משא"כ הפסק, ואין כוונת הרמב"ם להיצמד לצורת האותיות כפי שניתנו בסיני, אלא לעיקר צורתן כפי שניתנו.

עוד עלינו לומר, דמה שכתב הרמב"ם בהלכות תפילין דהגדר הוא "כל אות שאין התינוק שאינו לא חכם ולא סכל יכול לקרותה פסול..." אינו שייך למש"כ לפסול בכל שינוי בעיקר האות מסיני, דהרי ודאי שאל"ף עם קו משוך בשוה יוכר ע"י התינוק כאל"ף, ויעלו מכאן ג' גדרים ברמב"ם:

¹² מנחות כט.

¹³ הלכות תפילין פ"א ה"ב

¹⁴ עיין גט פשוט, הובא במלאכת שלמה ובעוד פוסקים

א. כשבאות לא חסר כלום מצורתה המקורית כנתינתה מסיני, אלא שנשתנתה צורתה, וכגון שנתעבה מאד ירך הבי"ת כד [א], דבזה אין לפסול משום חסרון אבר, אלא כיון שיש להסתפק אם צורתה עליה צריך תינוק.
 ב. כשצורתה עליה אלא שנשתנתה מצורתה מסיני, והיינו כשחסר לה אבר-בזה לא יועיל תינוק, דהרי פשוט שיקראנה כראוי, ועל זה לא נתכוון הרמב"ם בשאלת תינוק.
 ג. שינוי מסיני שאיננו שינוי בעיקר האות, כגון הפסק וכדומה, באופן שצורת האות עליה-אין לפסול, וכמובן שאין צריך תינוק.
 וראה בשו"ת "פרח שושן"¹⁵ שדחה דברי ה"גינת ורדים" שהשוה את דעת הרמב"ם עם דעת האגור בדיבוק בתוך האות, ועי"ש שתמה על האחרונים אין לא העירו שהרמב"ם פליג על האגור בזה.

דעת הרד"ק:

והנה הרד"ק¹⁶ למד ברמב"ם כפי שהוכיח לדעתו, שכל שינוי דהו מצורת הכתב בלוחות, וכגון שיתר קוץ או חסר קוץ, באופן שצורת האות ניכרת-הוי פסול גמור, וכוונת הרמב"ם במש"כ "עד שתדמה לאות אחרת" היינו כשאינו מחסר ואינו מיתר כלום באות, דאז הקובע הוא שינוי גמור בצורת האות (וכמו הגדר הראשון שכתבנו לעיל בדעת המהרלב"ח וה"גינת ורדים" ברמב"ם), אבל בחסר או יתר קוץ-פסול.

העולה בדעת הרמב"ם:

לשו"ת התשב"ץ ולפשטות דברי הרמב"ם-כל שלא נשתנתה צורת האות באופן שאינה ניכרת לתינוק-אין לפסול, **וכן כתבו עוד אחרונים**.
למהרלב"ח ול"גינת ורדים"-א. כשלגמרי א"א לזהות את האות, אבל אין חסרון אבר-פסול, ובספק בזה יועיל תינוק.
 ב. כשחסר אבר, אע"פ שצורת האות ניכרת-פסול, ולא מועיל תינוק.
 ג. שינוי כל דהו מהלוחות, כשאין את שני החסרונות דלעיל-כשר ואין צריך תינוק.
לרד"ק-חולק על גדר ג' לעיל, וסובר גם בדעת הרמב"ם ששינוי כל דהו מהלוחות, אפילו יתור או חסרון קוץ פוסל, ודחו כל הפוסקים את דעתו.

דעת המהר"ם מרוטנבורג:

כתב הגהות מיימוניות¹⁷:

¹⁵ כלל ב' סימן א'

¹⁶ בית א' חדר ל'

¹⁷ הלכות תפילין פ"א אות צ' בהלכות האות קו"ף

"הנה מורי רבינו (המהר"ם מרוטנבורג) פסל לי תפילין שהיו של אבא מורי זה"ה רק בשביל שלא היו מקצת יו"דין שעל האל"פין, ומקצת היו"דים שבשי"ין, ומקצת רגלי התיו"ן נוגעין בגוף האות, ובשאר דברים היו נאים ומתוקנים ביותר... וכתב לי דלא גרע מקוצו של יו"ד דאמרינן בפרק הקומץ דמעכב ובעינן כתיבה תמה שלימה ולא פסוקה ושבורה, כדאמרינן וכתבתם- כתיבה תמה. ותדע שעל מקצת שאינם תמות (ה"א, קו"ף) ואינם מחוברות, תמהו חכמים והוצרכו לדורשם וליתן טעם לדבר כדלעיל"

ומקור הדברים שכתב המהר"ם מובא באריכות בברוך שאמר, עיי"ש שמוכח בכמה ראיות שעל כל האותיות, מלבד ה"א וקו"ף, להיות גולם אחד ללא הפסקים, והוא לעיובא.

אמנם מה שכתב הגה"מ, שטעמו של המהר"ם שהאותיות צ"ל גולם אחד הוא משום "וכתבתם-כתיבה תמה" אינו מפורש במהר"ם, אלא כנראה כך הבין ההגה"מ את טעמו.

נמצא לפי זה דאותיות פסוקות ושבורות, אע"פ שצורתן ניכרת, פסולות מדאורייתא, דבעינן כתיבה תמה, והוי כדביובק בין האותיות שפסולו מדאורייתא לכל הפוסקים משום כתיבה תמה.

אמנם ב"תרומת הדשן"¹⁸ כתב לבאר את דברי המהר"ם באופן אחר, דהוא נסתפק אם הפסק אותיות פוסל בגט, והביא דברי הגה"מ הנ"ל שכתב דאות פסוקה לא גרע מקוצו של יו"ד וכמו שחסרון קוצו של יו"ד פוסל ה"ה הפסק באות, וכיון דבגט דעת האור זרוע לפסול בחיסור קוצו של יו"ד, ממילא שמעינן דאות פסוקה פוסלת בגט. הקשה תרוה"ד, דלפי פירוש ההגה"מ בטעמו של המהר"ם, דטעם בפסול באות פסוקה הוא משום דבעינן כתיבה תמה, והוי כחסרון היקף גויל דפסול משום דבעינן כתיבה תמה, וקשה דהרי כתבו הראשונים¹⁹ דלא בעינן מוק"ג בגט, דלא בעינן כתיבה תמה, וממילא איך יפסול הפסק בגט.

על כן כתב תרוה"ד²⁰ לפרש דברי המהר"ם באופן אחר מפירוש ההגה"מ, וכתב דהמהר"ם תרי טעמי קאמר בפסול אות פסוקה:

חדא-דלא גרע מקוצו של יו"ד ובעינן לכתוב האותיות כמו שניתנו מסיני, כל האות מחוברת גוף אחד חוץ מן ה"ה וקו"ף, דלדרשא אתיא כדאיתא בפרק הקומץ רבה ובפרק הבונה, ועוד-אפילו אי לא הוי קוצו ש"י מעכב, הכא, היינו בגולם, מעכב משום דבעינן כתיבה תמה ולא שבורה ופסוקה. ולפי זה בגט, נהי דמשום כתיבה תמה לא מעכב, מ"מ תיפוק ליה מטעם הראשון, דבעי לכתוב האותיות כמו שנמסרו לנו מסיני.

¹⁸ סימן ר"ל, רל"ו

¹⁹ גיטין כ:

²⁰ סימן ר"ל

וביאור דבריו הוא, שהאוי"ז פסל גט בחסרון קוצו ש"י לא מטעם שאינו כתיבה תמה, דהרי בגט לא בעינן כתיבה תמה, אלא משום שצריך לכתוב כמו האותיות שנמסרו לנו מסיני, דהגדר הקובע את צורת האותיות הוא לפי מה שניתן לנו בסיני. נמצא ששינוי ממה שנכתב בסיני הוי מבטל את שם האות ממנו, דאינה אות כלל, וחסרון קוצו של יו"ד לא מקרי אות כלל, ולכן בגט, אע"פ שלא בעינן כתיבה תמה, כתיבה מיהא בעי, ואות שאינה גולם אחד, שאינה כפי שנמסרה לנו מסיני, דבלוחות היו כל האותיות שלמות ומדובקות לגמרי, אם כן הוי ביטול גמור של צורת האות והוי כחסרון אות, וכן הוכיח המהר"ם שעל האותיות להיות שלמות מהלוחות:

"דהא אמרינן מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין, אלמא דבוקים דווקא, דאי לא דבוקים לגמרי, לא היו עומדים בנס, וכי היכי דהני דבוקים דווקא. הי"נ כולהו לבד מה"א וקו"ף... כדמפרש בתלמודא"

והטעם השני שמזכיר תרוה"ד הוא משום כתיבה תמה, היינו דאפילו אם נאמר שיו"ד בלי קוצה כן נחשבת לאות, משום שסוף סוף האות ניכרת, וה"ה באינה גולם אחד, שצורת האות ניכרת דהוי שפיר אות, אפילו הכי יש לפסול משום דבעינן כתיבה תמה.

אם כן, נתבאר דדעת תרוה"ד²⁰ בפירוש המהר"ם, דהא דפסלינן באין האות גולם אחד, וכן בחסרון קוצו ש"י, מתבאר בשני אופנים: או שאין שם אות עליה כלל, כיוון שנשתנתה מצורת האות מסיני, או שיש עליה שם אות, רק שחסר בכתיבה תמה, והנפקא מינה לענין גט, דלא בעינן כתיבה תמה אבל כתיבה מיהא בעי.

ועיין בתשובה אחרת בתרוה"ד²¹ שדחק לפרש לדעת המהר"ם דהא דהאוי"ז כתב שחסרון קוצו ש"י פוסל בגט היינו הקוץ לדעת רש"י, היינו הרגל הימנית של היו"ד, אבל בלי קוץ שמאלי (שזה פירוש ר"ת) אפשר שכשר בגט. לפי זה מה שפסל האוי"ז בגט זה דווקא כשניטלת צורת האות לגמרי, ועכ"פ בנטילת אבר, אבל אם צורתה עליה אלא שחסר בה משהו, כשרה. נמצא בתפילין ומזוזות, שחסרון קוץ של רבינו תם פוסל, אין זה משום שאין צורתה עליה, דא"כ גם בגט צ"ל פסול, אלא ע"כ שהפסול הוא משום שאיננה כתיבה תמה.

לפי זה אין למהר"ם שני טעמים, דמש"כ דלא גרע מקוצו ש"י הוא אותו הטעם שצריך כתיבה תמה, שבכל מקרה שם האות עליה כיוון שהאות ניכרת, ולכן בגט, דלא בעינן כתיבה תמה, כשר אע"פ שאין גולם אחד.

יתכן שתהיה עוד נפ"מ בין הטעמים הנ"ל, דאם כל הפסול באות מופסקת הוא משום שאינה כתיבה תמה, יהיו גבולות הפסול רק במה שחורג מכתובה תמה, וכגון חסרון קוץ ודיבוק בין אותיות וכיו"ב, אך אם יהיה הפסול משום שאין עליה שם אות משום שנשתנה מכתבתו מסיני, ממילא גבולות האיסור יהיו

²⁰סימן ר"ל

²¹סימן רל"ז

חמורים יותר, ויתכן לבוא לאסור גם ביתרון קוץ קטן או בחסרון קוץ קטן באות אע"פ שלא נשתנתה צורתו, וכדעת הרד"ק.

העולה בדעת המהר"ם:

שינוי הפוסל באות הוא אפילו כשהאות ניכרת. להגה"מ ולתרוה"ד בסימן רל"ו הטעם הוא משום חסרון כתיבה תמה, ולתרוה"ד בסימן ר"ל באחד מתרי טעמי-או כהגה"מ, או משום שהשינוי מבטל לגמרי את צורת ושם האות. הנפ"מ היא בגט, וכן בגבולות האיסור של צורת האות. ולענין תיקון כתב המהר"ם שמועיל תיקון גם בתפילין ומזוזות ואין בזה משום שלא כסדרן. והנה לצד שהוא פוסל באינה גולם משום שחסר בכתיבה תמה-ניחא, דכיוון דצורתה עליה אין בעיה של שלא כסדרן, דזה שייך בהקדמת אות מאוחרת לאות שלפניה, וכיוון ששם האות עליה, ואין בתיקונה יצירת שם האות, לכן אין חשש משום שלא כסדרן, משא"כ לצד שהפסול הוא משום שאין על האות שם אות, וא"כ יוצא שע"י התיקון הוא יוצר אות, ולמה לא יפסל בתפילין ומזוזות משום שלא כסדרן?

וצריך לתרץ שיש לחלק בין "אין צורתה עליה" כלל, דא"א להבחין בצורת האות, לבין שצורתה ניכרת לעינינו, רק שמבחינת הגדרים ההלכתיים מאבדת האות את שמה, שבזה אע"פ שפסולה, מ"מ אין זה נחשב כיצירת שם האות לענין שלכס"ד, וצ"ע בזה, דחילוק זה ודאי איננו מוסכם על המהרלב"ח דלעיל ועל הרד"ק, וגם קשה בסברה.

דעת הרא"ש:

הרא"ש כתב בהלכות קטנות²²:

"הנקודה שעל האל"ף שהוא כמין יו"ד צריך שיגע באל"ף, וכן מה שבתוך השי"ן והעי"ן ומה שאחורי הצדי"ק, ואם אין נוגעים נשתנית צורת האות"

והוכיח מכאן תרוה"ד שהרא"ש לא פסל מטעם כתיבה תמה אלא מפני שאינה אות כלל, ולכן פסלה גם בגט.

לענין תיקון נסתפק התרוה"ד²³ אם יחלוק הרא"ש על רבו המהר"ם ויאסור בתפילין ומזוזות או לא, וצדדי הספק תלויים בטעמו של המהר"ם, דאם טעמו משום חסרון בכתיבה תמה, ועל זה כתב המהר"ם שמועיל תיקון בתו"מ, הרי הרא"ש שחולק וסובר שהפסול כשאיננו גולם אחד הוא משום שאין שם אות, יחלוק על המהר"ם, דלשיטתו שיש יצירת שם אות הוי פסול ממש משום שלא כסדרן, משא"כ למהר"ם שטעמו משום כתיבה תמה, אבל אם טעמו

²²הלכות ספר תורה אות י"ב

²³סימן מ"ח

משום שהאות אבדה את שמה, ולמרות זאת הסיק שמועיל התיקון, הרי הרא"ש בזה יסבור כרבו דיועיל תיקון. ועיי"ש בתרוה"ד שנוטה לומר שהרא"ש לא פליג על המהר"ם בזה, וממילא שמעיין שנוטה שטעמו משום דבעינן ככתיבתן מסיני (ולא כמו שכתב בסימן רל"ו).

ובזה נדחים דברי הגידו"ק²⁴ שכדי להעמיד שהרא"ש לא חולק על המהר"ם, נדחק לפרש את דברי הרא"ש שפסול הפסק הוא משום כתיבה תמה, ולפי"ז תהיה כוונת הרא"ש ב"נשתנית צורת האות" שע"י ההפסק נשתנתה צורתה מצורת הכתיבה התמה שהיא צריכה להיות, ומלבד מה שנדחק לאנוס ברא"ש פשט שהוא לא אמר, לפי תרוה"ד אין בזה צורך, דאפשר להעמיד שהרא"ש לא חולק על המהר"ם בטעם פסול ההפסק, ואעפ"כ יסבור כמותו לענין התיקון דמהני, ואין בזה משום שלא כסדרן, וכמו שביארנו בטעם המהר"ם לעיל.

דעת רש"י:

בחולין²⁵ לגבי עור שיש בו נקבים, מקשה הגמרא:

"אלא מעתה תפילין היכא כתבין, והא בעינן כתיבה תמה וליכא"

ופרש"י²⁶:

"ובעינן כתיבה תמה שלמה ולא פסוקה דכתיב וכתבתם שיהא כתיבה תמה"

הרי פשוט דס"ל דאות פסוקה פסולה משום שאינה כתיבה תמה, ולא משום שאינה אות כלל, ונראה דרש"י והרא"ש אזלי לשיטתייהו, דרש"י פירש²⁷ שהקוץ המעכב ביו"ד הוא הקוץ הימני, דהיינו רגל היו"ד, וא"כ דווקא רגל היו"ד פוסלת, שנטילתה הוא שינוי צורה לגמרי, אבל אין לנו מקור לומר ששינוי כלשהו שאינו משנה את צורת האות פוסל, כיון שצורתה עליה, ולכן באות פסוקה שצורתה עליה ע"כ איננה פסולה משום שינוי צורה, דמהיכא נסיק דשינוי כלשהו הוי שינוי צורה, אלא רק חסרון אבר גמור הוא בכלל שינוי צורה, ולכן על כרחנו לפסול אות פסוקה משום כתיבה תמה, והרא"ש גם הוא הולך לשיטתו, שפירש קוצו ש"י כר"ת, דהיינו הקוץ השמאלית התחתונה, וא"כ, הרי אע"פ שצורתה עליה מ"מ פסולה, וזה לשיטתו שהפסול הוא משום שנשתנתה צורתה מסיני, ולכן באות שאיננה גולם אחד, כיוון ששינה ממה שניתנה בסיני, אע"פ שצורתה עליה-אינה אות כלל.

²⁴סימן רע"ד סק"ע

²⁵דף ק"ט:

²⁶ד"ה "אי חלחולי"

²⁷מנחות כט. ד"ה "קוצו"

זעת המאירי:

בקריית ספר²⁸ מכשיר רגל של קו"ף שנדבקה לגגה, משום שלא נפסדה צורת האות, וגם כתב²⁹ דאם נפסקה אות לאחר הכתיבה, ובשעת הכתיבה לא היתה מופסקת-כשרה, אבל אם נעשה ההפסק בשעת הכתיבה פסול, מהגמרא³⁰ שלא יכתוב על גבי עור נקוב שמא תפסק האות.

הרי שלדעתו, אע"פ שיש שינוי בצורת האות ממה שקבלנו, דכל האות צ"ל גולם אחד, וה"א וקו"ף צ"ל שני גופים, אפילו הכי אם שינה אינו מעכב לאחר שעת הכתיבה כיוון שלא נפסדה צורת האות.

ויש לעיין בדבריו, דבפשטות י"ל שלא למד כרא"ש שכל מה שנשתנה מסיני אינו אות, דאי"כ מה לי שעת כתיבה מה לי אחר כך, הרי סוף סוף חסר בפרשה זו אות וצ"ל פסול. אלא ע"כ י"ל שנקט כרש"י, דגדר הפסול הוא משום כתיבה תמה, אבל ודאי שמה עליה גם כשאינה תמה, ומחדש המאירי שחייב כתיבה תמה הוא דווקא בשעת הכתיבה, אבל אחר כך, אע"פ שנפסקה ואינה תמה, כיוון שצורתה עליה-כשרה.

מסקנה מתבקשת מדבריו-כשם שכל שצורתה עליה ונפסקה לאחר שעת כתיבה כשרה, ה"ה כגון אל"ף שניטל ממנו לאחר הכתיבה אבר של היו"ד העליונה, ונהיה קו משוך בשוה, צ"ל כשרה, דהרי ניכרת צורתה. ובכלל, יצא דהגדר של המאירי קרוב לרמב"ם (לפירוש התשב"ץ), דכל שלא נפסדה צורתה לגמרי כשרה, רק שלרמב"ם גדר זה הוא גם כשנכתב כך מלכתחילה, ולמאירי רק כשנעשה כך לאחר הכתיבה.

אבל במאירי מפורש לא כך, שכתב שאם חיסר אבר-האות פסולה, דאינה אות אף שניכרת צורתה, והיינו כגון בניטל ראש היו"ד של האל"ף.

ולפי זה צ"ל שבפסול משום כתיבה תמה יש שני סוגים:
א. כשהחסרון הוא בעיקר צורת האות, כגון חסרון אבר, בזה לא שייך לחלק בין שעת הכתיבה לאחר כך.

ב. כשהחסרון הוא רק בתמה שבה, כגון שאינה מוקפת גויל, או שיש הפסק באופן שלא ניטל אבר מעיקר צורתה-בזה מחלק המאירי, דאם נעשה ההפסק לאחר כתיבתה, וכשנכתבה היתה תמה כדינה, אז אע"ג שעכשיו איננה תמה, לא פקע שם אות ממנה וכשרה, אבל נכתבה כך מעיקרה-פסולה משום חסרון כתיבה תמה.

ונמצא חילוק גדול בינו ובין הרמב"ם, דלרמב"ם (ע"פ התשב"ץ) כל שתינוק קורא אותה האות כשרה, משמע שאפילו בחסר לה אבר ממש, ואילו למאירי אם חיסר אבר פסול אע"פ שניכרת צורת האות, ל"ש ניטל האבר בשעת כתיבה ל"ש אח"כ, ורק בחסרון תמות מחלק המאירי להקל בנעשה לאחר הכתיבה. אמנם עי"ל בשו"ת מהרלב"ח וה"גינת ורדים" שהבאנו לעיל שסוברים להחמיר גם לרמב"ם.

²⁸ מאמר שני חלק ראשון

²⁹ מאמר שלישי חלק שני

³⁰ שבת קח. וחולין קיט:

העולה בדעת המאירי:

הגדר הקובע שינוי צורה הוא משום כתיבה תמה, בין נשתנתה עיקר צורת האות ובין נשתנתה רק בדין "תמה" שבה. רק שיש חילוק ביניהם, דשינוי בעיקר צורת האות פוסל אפילו נעשה לאחר שעת כתיבה ואפילו האות ניכרת, ושינוי בתמימות האות בלבד איננו פוסל א"כ נעשה בשעת כתיבה.